

Joseph EVERATT

XVIII AMŽIAUS PABAIGOS VILNIUS – BEAUMARCHAIS AKIMIS?

Anglų rašytojas ir redaktorius Josephas EVERATTAS, jau keliolika metų gyvenantis Lietuvoje, išleidęs knygą „Vilnius. A Complete Guide“, ypač domisi įvairiais laikais Vilnių aplankiusių žmonių išpūdžiais apie Lietuvos sostinę. „Krantų“ skaitytojams jis pristato 1807 metais Hamburge prancūziškai išleistą kelionių knygą, kurioje, spėjama, esama garsiojo XVIII amžiaus prancūzų dramaturgo Pierre'o-Augustino Carono de BEAUMARCHAIS (1732–1799) laiškų. Šiuose kelionių po Lenkiją ir Rusiją užrašuose įamžinti ir 1788 metų rudenį patirti išpūdžiai Vilniuje, kuriame „gausu švarių viešbučių, o jo gyventojai turtingi ir išprusę“. Nors apie patį miestą pasakojama mažai, tačiau gana išsamiai ir palankiai apibūdinama jo visuomenė. Josepho Everatto pristatomą įdomų Lietuvos istorijai šaltinį lydi Genovaitės DRUČKUTĖS išversti su Vilniumi susiję knygos fragmentai.

VILNIUS AT THE END OF THE 18TH CENTURY – THROUGH THE EYES OF BEAUMARCHAIS?

The English writer and editor Joseph EVERATT, who has lived in Lithuania for several years and who is the author of a guidebook to Vilnius, is interested in the impressions of people who visited the Lithuanian capital at various times. Here he draws the attention of Krantai readers to an interesting travel book, published in 1807 in Hambourg, which was possibly written by the famous French 18th-century playwright Pierre-Augustin Caron de BEAUMARCHAIS (1732–1799). In this book, written about a journey across Poland and Russia, are his impressions of Vilnius in 1788, where “a large and select society” lived. Even though the book writes little about the city itself, the city’s society is described at length and favourably. This interesting historical source is introduced by Joseph Everatt, and accompanied by the sections of the book describing Vilnius, translated from the French by Genovaitė DRUČKUTĖ.

„1787 metais galinga Marselio kompanija, verslu ir draugyste susijusi su šviesaus atminimo p. Beaumarchais, pamėgino įgyvendinti keletą senų sumanymų prekiauti su pietiniais Lenkijos pasieniais.“

Taip prasideda mažai žinomos XVIII a. pabaigos kelionių po Rytų Europą knygos įvadas. Ši knyga parašyta laiškų vienam asmeniui forma (tai buvo įprasta XVIII amžiaus kelionių literatūroje), tačiau jų autoriaus pavardė nenurodyta. Tyrinėtojai mano, kad knygos autorius gali būti pats tų laiškų adresatas – tai yra Pierre’as-Augustinas Caronas de Beaumarchais (1732–1799), didysis prancūzų dramaturgas, komedijų „Figaro vedybos“ („Le Mariage de Figaro“) ir „Sevilijos kirpėjas“ („Le Barbier de Séville“) autorius.

Dviejų tomų knygoje aprašoma kelionė per Lenkiją į Rusiją. Pirmasis tomas pateikia medžiagą apie kelionę per Lenkijos ir Lietuvos valstybę, pravažiuojant kelis svarbius miestus: Varšuvą, Gardiną ir Vilnių. Antrajame tome pasakojama apie autoriaus viešnagę Sankt Peterburge bei Maskvoje ir jo apsilankymą kituose Rusijos miestuose. Visoje knygoje autoriaus tapatybė slepiama. Titulinis puslapis jį vadina tiesiog „keliautoju“. Leidėjo parengtoje išangoje jis vadinamas tik „mūsų keliautoju“. Tačiau knygos nugarėlėje nurodyta, kad jos autorius – pats Beaumarchais. Kiekvienas pirmojo tomo skyrius (arba laiškas) prasideda data, kada jis parašytas. Antrajame tome datos skyrių pradžioje nenurodomos, išskyrus paskutinįjį. Šis skyrius parašytas Varšuvoje 1791 metų liepos 15 dieną, kur „mūsų keliautojas“ apsistojo pakeliui į Paryžių. Taigi knygą galėtume priskirti Beaumarchais, jei būtume tikri, jog dramaturgas iš tikrųjų šiuos trejus metus, esmingus Prancūzijos istorijai kaip revoliucijos laikotarpis, praleido už Prancūzijos ribų.

Kaip aiškinama išangoje, vienas kelionės tikslų buvo ištyrinėti prekybos galimybes atokesnėse Lenkijos (šiuo atveju tai veikiausiai reiškia – ir Lietuvos) srityse bei galimybę siųsti nupirktas prekes upėmis iki Juodosios jūros. Taigi bendrovės atstovas buvo nusiųstas į Dniestro Bilhorodą (arba Akermaną) prie Dniestro žiočių, kad iš čia išsiųstų prekes į Konstantinopolį, o paskui – į Marselį. Vėliau šio plano dėl nežinomų priežasčių buvo atsisakyta. Galbūt tai atsitiko dėl Lenkijos ir Lietuvos valstybės žlugimo, o gal dėl pokyčių, prasidėjusių Rusijoje, kai Jekateriną Didžiąją pakeitė Pavlas I. Kitas kelionės tikslas buvo susitikti Rusijos teisme su vienu aristokratu, su kuriuo bendrovė, atstovaujama keliautojo, turėjo teisinį ginčą. Autorius menkai teužsimena apie šį reikalą ir nemini to asmens pavardės.

Kadangi keliautojo rankraštyje buvo aprašoma valstybė, kuri netrukus dingo iš žemėlapių, buvo manoma, kad nebėra reikalo knygą leisti. Tačiau ji buvo išspausdinta 1807-aisiais,

Pierre-Augustin Caron de Beaumarchais (1732–1799)

praėjus beveik dvidešimčiai metų po to, kai buvo parašyta. Per šį laiką Napoleonas užkariavo didžiąją Europos ir buvusias Lenkijos teritorijas perėmė iš Austrijos bei Prūsijos, kad atkurtą Lenkiją kaip Didžiąją Varšuvos kunigaikštystę. Tilžės sutartis, pasirašyta tais metais, buvo vertinama kaip Prancūzijos pergalės prieš Rusiją ženklas. Daugelis žmonių tikėjosi, kad netrukus Prancūzija žygiuos toliau į Rytus ir iš Rusijos atsiims Lietuvos žemes, kurios buvo prijungtos 1772 metais. „Padėtis Lenkijoje pasikeis, – rašoma knygos įžangoje, – ir visa byloja, kad santvarka, atitinkanti žmonių interesus, su išmintinga vyro, ėmusio juos valdyti, politika galiausiai su džiaugsmu atkurs šias nuostabias šalis.“

Įdomu, kad tais pačiais metais (1807) Prancūzijoje pasirodė dar trys knygos apie buvusią Lenkijos ir Lietuvos valstybę. Atrodo, prancūzų susidomėjimas šia teritorija tuo metu buvo didžiausias nei bet kada. Vienoje knygoje buvo nagrinėjamos priežastys, dėl kurių žlugo ši valstybė, kita buvo prisiminimų knyga, parašyta buvusio privataus mokytojo, o trečioje pateikta šalies istorija ir geografija. Prie jų šliejasi ir šie kelionių aprašymai, suteikiantys skaitytojui daug informacijos apie keliavimą po Lenkiją, Lietuvą ir Rusiją sąlygas, taip pat minčių apie Rusijos karinį pajėgumą ir pasiruošimą karui.

Carono de Beaumarchais gyvenimas buvo itin spalvingas, jis atspindėjo ir XVIII a. pabaigos Prancūzijoje tvyrojusią rizikos atmosferą. Rašytojas keletą kartų buvo įkalintas, o 1792 metais vos išvengė mirties nuo paryžiečių minios rankų. Žinome jį kelis kartus vykusį užsienį vykdyti slaptą Prancūzijos vyriausybės užduočių. Jis jau buvo keliavęs į Angliją ir Austriją kaip slaptasis agentas, siekdamas sukliudyti spausdinti pamfletus, kuriuose pašiepiama Prancūzija ir Prancūzijos monarchija. Jis taip pat, prisidengęs prekybos bendrove, teikė ginklus Amerikos revoliucionieriams. Jo literatūrinė veikla tėra nedidelis jo gyvenimo epizodas: jis buvo pasišventęs verslui, finansinėms spekuliacijoms,

politinėms intrigoms ir kelioms sudėtingoms byloms. Po Prancūzijos revoliucijos dėl to, kad daug laiko praleido ne Prancūzijoje, Beaumarchais buvo vertinamas kaip politinis emigrantas ir senosios monarchijos rėmėjas.

Šių kelionių užrašų autorius išvyko iš Varšuvos 1788 metų spalį ir kitą mėnesį atvyko į Vilnių. Keliaudamas per Lietuvą, „mūsų keliautojas“ nakvojo karčemose, kurių patogumai buvo itin menki. Jam teko miegoti ant žemės, pasiklojus glėbį šiaudų, maistas taip pat nelabai atitiko jo skonį, ir prireikė laiko, kol jis priprato prie vietinių svaigiųjų gėrimų. Labiausiai jį jaudino gaisro pavojus, nes namai buvo mediniai, grindys pakreiktos šiaudais, o vakarais kambariai apšviečiami balanomis, kurios dažnai iškrisdavo iš savo vietų sienose. Todėl atvykus į Vilnių jam labai palengvėjo. Penktajame ir šeštajame knygos skyriuose autorius rašo apie miestą, kuriame, pasak jo, gausu švarių viešbučių, o jo gyventojai turtingi ir išprusę. Deja, apie patį miestą jis pasakoja mažai, tačiau gana išsamiai ir palankiai apibūdina jo visuomenę.

Autorius rūpestingai nurodo, kad jo aprašymai tėra pirmieji keliautojo išpūdžiai. Ketvirtasis skyrius baigiamas žodžiais: „Mūsų atvykimas į Vilną padarys galą mūsų tokioms nepatogioms naktims. Čia mes planuojame būti penkias ar šešias dienas, tai nėra daug, norint susipažinti su miestu, tačiau kadangi aš noriu jums papasakoti tik tai, ką matau savo akimis, jūs turėsite visišką teisę mano pateikiamus išpūdžius vertinti kaip neišbaigtus“.

Joseph EVERATT